

11 Ιανουαρίου 2016

Αριθμ. Πρωτ.: 199584/4528/2016

Πληροφορίες: [REDACTED]

ΠΡΟΣ ΕΝΩΣΗ ΑΘΕΩΝ
ΤΘ 67609
15103 ΔΗΜΟΣ ΠΕΥΚΗΣ

Θέμα: Απαλλαγή από το μάθημα των θρησκευμάτων

Αγαπητοί κύριοι,

Σε συνέχεια της αναφοράς σας με κωδικό υπόθεσης 199584, σχετικά με το ζήτημα της απαλλαγής των μαθητών από το μάθημα των θρησκευτικών, θα θέλαμε να σας ενημερώσουμε ότι αποστείλαμε εκ νέου σχετική επιστολή (αρ. πρωτ. 204864/48482/2015) προς τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, αντίγραφο της οποίας σας κοινοποιούμε, όπου μεταξύ άλλων ζητημάτων, επαναλαμβάνουμε την πάγια θέση της Αρχής ότι η συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της θρησκευτικής ελευθερίας επιβάλλει να μην συνοδεύεται η απαλλαγή από οποιαδήποτε επαχθή προϋπόθεση, όπως η αποκάλυψη των θρησκευτικών πεποιθήσεων του μαθητή.

Ωστόσο δυστυχώς μέχρι σήμερα εξακολουθεί να είναι σε ισχύ η με αριθ. πρωτ. 12773/Δ2/23-01-2015 εγκύλιος του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, που παρέχει τη δυνατότητα απαλλαγής από το μάθημα των θρησκευτικών μόνο σε αλλόθρησκους ή ετερόδοξους ή άθρησκους μαθητές που επικαλούνται λόγους θρησκευτικής συνείδησης.

Σας ευχαριστώ για την εμπιστοσύνη σας.

Ακριβές Αντίγραφο

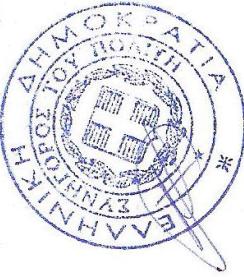
Ευανθία Παπανικολάου

Με εκτίμηση

Γιώργος Μόσχος
Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη
για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Συνημμένα:

1. Η με αρ. πρωτ. 204864/48482/2015 επιστολή προς τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων.

26 Δεκεμβρίου 2015

Αριθμ. Πρωτ.: 204864/48482/2015

Πληροφορίες: [REDACTED]

ΠΡΟΣ ΓΕΝΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
κ. Ι. Παντή

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Av. Παπανδρέου 37 15180 Μαρούσι

Θέμα: Διαχείριση αιτημάτων απαλλαγής μαθητών από το μάθημα των θρησκευτικών

Αξιότιμε κε Γενικέ Γραμματέα,

Ο Συνήγορος του Πολίτη στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του κατά το άρ. 103 § 9 του Συντάγματος και το ν. 3094/2003 έχει λάβει αναφορές (ΦΥ 193600/2014, 199584/2015, 204864/2015, 205016/2015, 205103/2015 και 205256/2015) από γονείς μαθητών, που αφορούν το 4^ο Γυμνάσιο Αθηνών, τη Γαλλική Σχολή ΕΥΓΕΝΕΙΟΣ ΝΤΕΛΑΚΡΟΥΑ, το 3^ο Λύκειο Βύρωνα Αττικής, το Λύκειο Αιγαίνιου, το 1^ο Γενικό Λύκειο Βριλησσίων, το 2^ο Λύκειο Κέρκυρας και από εκπροσώπους της οργάνωσης «ΕΝΩΣΗ ΑΘΕΩΝ».

Οι ανωτέρω παραπονούνται ότι τα αιτήματα απαλλαγής των παιδιών τους από το μάθημα των θρησκευτικών δεν γίνονται αποδεκτά από τις διευθύνσεις των σχολείων που φοιτούν, καθώς σύμφωνα με την τελευταία εγκύκλιο του Υπουργείου σας, τη με αριθ. 12773/Δ2/23.01.2015, η απαλλαγή από το μάθημα των θρησκευτικών περιορίζεται στους αλλόθρησκους, ετερόδοξους ή άθρησκους μαθητές που επικαλούνται λόγους θρησκευτικής συνειδήσης με ιδιαίτερη μνεία ότι ο μαθητής /τρια δεν είναι Χριστιανός Ορθόδοξος. Σε μία δε από τις ανωτέρω αναφορές, μητέρα μαθητή της Α' Λυκείου, που έχει την επιμέλεια του τέκνου της, παραπονείται ότι αν και ανήκει τόσο αυτή όσο και ο μαθητής στο δόγμα της Αποστολικής Εκκλησίας Χριστιανών Ελλάδος, η Διεύθυνση του σχολείου αρνείται να χορηγήσει την απαλλαγή καθώς ζητά τη συναίνεση του έχοντος το δικαίωμα επικοινωνίας, έτερου γονέα.

I. Ως προς το ζήτημα της θρησκευτικής ελευθερίας, ο Συνήγορος του Πολίτη έχει ήδη επισημάνει με παλαιότερες επιστολές προς το Υπουργείο σας (Βλ. ενδεικτικά, 193600/53584/2014) ότι η θρησκευτική ελευθερία επιβάλλει να μην συνοδεύεται η απαλλαγή από οιαδήποτε έμμεση κύρωση ή επαχθή προϋπόθεση, ως επαχθής δε προϋπόθεση θα μπορούσε να εκληφθεί η απαίτηση αποκάλυψης των θρησκευτικών πεποιθήσεων του μαθητή. Ανταποκρινόμενο εν μέρει στις παρατηρήσεις αυτές, το Υπουργείο Παιδείας είχε εκδώσει την προηγούμενη εγκύκλιο 133099/Γ2/19-09-2013.

Κατά την άποψη που υποστηρίζει ο Συνήγορος του Πολίτη, σε κάθε περίπτωση, για τη διασφάλιση της άσκησης και προστασίας των δικαιωμάτων και το σεβασμό της

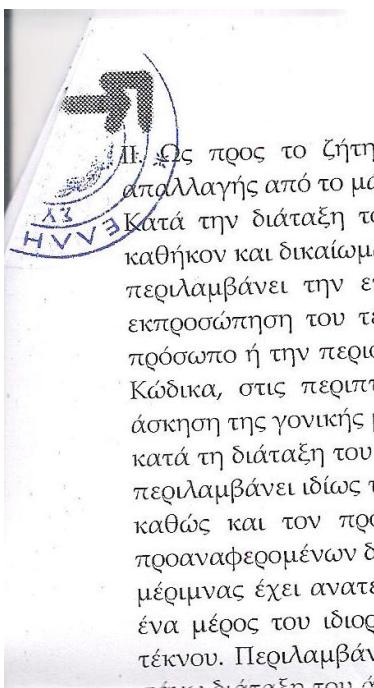
θρησκευτικής ελευθερίας των μαθητών και των γονέων/κηδεμόνων τους καθώς και για την εύρυθμη λειτουργία των σχολείων, δικαίωμα απαλλαγής από το μάθημα των θρησκευτικών για λόγους συνείδησης έχουν οι μαθητές, εφόσον αυτοί οι ίδιοι ή οι γονείς τους, ανάλογα με την περίπτωση, επικαλούνται εν προκειμένω λόγους συνείδησης. Η εγκυρότητα της δήλωσης αυτής δεν είναι συνταγματικώς θεμιτό να εξαρτάται από οποιασδήποτε μορφής – θετική ή αρνητική – δήλωση θρησκεύματος. Έτσι το δικαίωμα απαλλαγής θα έπρεπε να αναγνωρισθεί σε όποιον μαθητή δηλώσει (ο ίδιος αν είναι ενήλικος, ή οι γονείς του για λογαριασμό του) ότι επιθυμεί απαλλαγή επικαλούμενος λόγους συνείδησης, καθόσον η συνταγματική υποχρέωση της πολιτείας να παρέχει θρησκευτική εκπαίδευση δεν αποκλείει τη δυνατότητα οιουδήποτε ανεξαιρέτως μαθητή ν' απαλλάσσεται, για λόγους συνείδησης, από ένα μάθημα που διατηρεί, σύμφωνα με τα άρθρα 1 παρ. 1 εδ. α' και 6 παρ. 2 εδ. α' ν. 1566/85, ομολογιακό χαρακτήρα.

τα άρθρα 1 παρ. 1 εδ. α' και 6 παρ. 2 εδ. α' ν. 1500/05, με την παρέμβαση της Κ.Ε.Π.Ε.Π. Επισημαίνεται επίσης ότι και η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (απόφαση 77Α/25.6.2002) έχει αποφασίσει ότι «οι γονείς ή κηδεμόνες που επιθυμούν τα παιδιά τους να απαλλαγούν από το μάθημα των θρησκευτικών να μην ζητείται να δηλώνουν αν είναι άθρησκοι, ετερόδοξοι ή ετερόθρησκοι, αλλά να ασκούν το δικαίωμα τους αυτό κατ' επίκληση των πεποιθήσεών τους και χωρίς να προβαίνουν σε καμία περαιτέρω διενκρίνηση».

Σχετικά με τη σύνδεση της απαλλαγής από το μάθημα των θρησκευτικών με την αναγραφή του θρησκεύματος στα ατομικά δελτία των μαθητών ή σε προσκομισθέντα έγγραφα, αν και τα παρακάτω εκτεθέντα έχουν ήδη αναγραφεί και σε παλαιότερη επιστολή μας (αρ. πρωτ.21148.08/1/4.6.2009), θα πρέπει να επαναλάβουμε και με την παρούσα τους σχετικούς ισχυρισμούς μας, καθώς ακόμα και σήμερα υπάρχουν διευθυντές σχολικών μονάδων που επικαλούνται τα ατομικά δελτία των μαθητών ή άλλα προσκομισθέντα έγγραφα και αρνούνται να εξετάσουν τις αιτήσεις απαλλαγής που δεν συνοδεύονται από δήλωση θρησκεύματος διαφορετικού του αναγραφόμενου.

Οπως ήδη έχουμε επισημάνει και παλαιότερα στις περιπτώσεις, που στο ατομικό δελτίο του μαθητή (ή στο απολυτήριο βάσει του οποίου αυτός ενεγράφη στο σημερινό σχολείο του) δεν αναγράφεται κανένα θρήσκευμα, τότε προφανώς δεν συντρέχει «τεκμήριο ορθοδοξίας», οπότε η διεύθυνση του σχολείου δεν είναι θεμιτό ν' αξιώνει θετική ή αργητική δήλωση θρησκεύματος ως όρο απαλλαγής από το μάθημα των θετική ή αργητική δήλωση θρησκεύματος ως όρο απαλλαγής από το μάθημα των θρησκευτικών. Για τις υπόλοιπες περιπτώσεις που στο ατομικό δελτίο του μαθητή (ή στο απολυτήριο βάσει του οποίου αυτός ενεγράφη στο σημερινό σχολείο του) είχε αναγραφεί η ένδειξη «χριστιανός ορθόδοξος» ως προεπιλογή, χωρίς να έχει ληφθεί το στοιχείο αυτό από σχετική δήλωση των γονέων ή από τα δικαιολογητικά εγγραφής, τότε η μεν ένδειξη αυτή θα πρέπει να μπορεί να διαγραφεί με απλή αίτηση των γονέων, τυχόν δε αίτηση απαλλαγής από το μάθημα των θρησκευτικών θα πρέπει κατ' αικολούθια να εξετασθεί κανονικά και όχι ν' απορριφθεί ως δήθεν προερχόμενη από μη δικαιούχο.

Αλλά ακόμη και αν στο ατομικό δελτίο του μαθητή (ή στο απολυτήριο βάσει του οποίου αυτός ενεγράφη στο σημερινό σχολείο του) είχε αναγραφεί ένδειξη θρησκεύματος βάσει σχετικής δήλωσης των γονέων ή βάσει των δικαιολογητικών εγγραφής, τότε και πάλι η ένδειξη αυτή είναι δυνατό να διαγραφεί με απλή αίτηση των γονέων (χωρίς, δηλαδή, ν' απαιτηθεί προηγούμενη «διόρθωση» του απολυτηρίου του προηγουμένου σχολείου ή της ληξιαρχικής πράξης γέννησης), καθόσον η δήλωση, μεταβολή ή εγκατάλειψη θρησκευτικών πεποιθήσεων είναι ανά πάσα στιγμή δυνατή με απλή δήλωση στην εκάστοτε αρμόδια αρχή και δεν υπάγεται σε κανένα άλλο κριτήριο πλην της βούλησης του ενδιαφερομένου (γνωμοδότηση 687/91 ΝΕΚ).

II. Ως προς το ζήτημα της κοινής συναίνεσης των γονέων για τη χορήγηση της απόλλαγής από το μάθημα των θρησκευτικών θα θέλαμε να επισημάνουμε τα εξής: Κατά την διάταξη του άρθρου 1510 του ΑΚ, η μέριμνα για το ανήλικο τέκνο είναι καθήκον και δικαίωμα των γονέων, οι οποίοι την ασκούν από κοινού. Η γονική μέριμνα περιλαμβάνει την επιμέλεια του προσώπου, την διοίκηση της περιουσίας και την εκπροσώπηση του τέκνου σε κάθε υπόθεση ή δικαιοπραξία ή δίκη που αφορούν το πρόσωπο ή την περιουσία του. Κατά τις διατάξεις των άρθρων 1512 και 1514 του ίδιου Κώδικα, στις περιπτώσεις που υπάρχει διακοπή της συμβιώσεως των γονέων την άσκηση της γονικής μέριμνας, εφ' όσον αυτοί διαφωνούν, ωμοίται το δικαστήριο. Τέλος, κατά τη διάταξη του άρθρου 1518 παρ. 1 του ΑΚ, η επιμέλεια του προσώπου του τέκνου περιλαμβάνει ιδίως την ανατροφή, την επίβλεψη, την μόρφωση και την εκπαίδευσή του, καθώς και τον προσδιορισμό του τόπου διαμονής του. Από τον συνδυασμό των προαναφερομένων διατάξεων συνάγεται ότι, μετά το ν. 1329/1983, η άσκηση της γονιης μέριμνας έχει ανατεθεί και στους δύο γονείς του ανηλίκου τέκνου από κοινού και ότι ένα μέρος του ιδιορρυθμού αυτού δικαιώματος είναι η επιμέλεια του προσώπου του τέκνου. Περιλαμβάνει αυτή, όπως γίνεται φανερό από το χρησιμοποιούμενο στην πιο πάνω διάταξη του άρθρου 1518 επίρρημα «ιδίως» κάθε θέμα το οποίο σχετίζεται με την ανάπτυξη της σωματικής και ψυχικής προσωπικότητας του ανηλίκου τέκνου (όπως στέγη, ντύσιμο, τροφή, υγεία, μόρφωση, εκπαίδευση, ηθική διαπαιδαγώγηση). Είναι όμως φανερό, εν όψει του όλου περιεχομένου των πιο πάνω διατάξεων και του επιδιωκομένου με αυτή σκοπού, που συνίσταται στο να ασκείται η γονική μέριμνα κατά κανόνα από τους δύο γονείς από κοινού, ότι, αν η άσκηση της έχει κατανεμηθεί ανάμεσα στους γονείς, λόγω διάστασής τους, κατ' άρθρο 1514 ΑΚ και η επιμέλεια του ανηλίκου έχει ανατεθεί με δικαστική απόφαση στον ένα από τους γονείς, αυτός έχει αρμοδιότητα να αποφασίζει για τα τρέχοντα και καθημερινά μόνο θέματα, τα σχετιζόμενα με την επιμέλεια του τέκνου και όχι για τα λοιπά (σοβαρά) θέματα, επί των οποίων η λήψη αποφάσεων εξακολουθεί να παραμένει στον πυρήνα της γονικής μέριμνας. Εκ του λόγου αυτού είναι απαραίτητο, εφόσον η γονική μέριμνα ανήκει και στους δύο γονείς, να αποφασίσουν αυτοί από κοινού για τέτοια θέματα και, αν διαφωνούν, θα αποφασίσει, κατ' άρθρο 1512 ΑΚ, το δικαστήριο (βλ. ΑΠ 1005/2006 Ελληνη 47.1352, ΑΠ 1321/1992, ΕφΑΘ 1151/2008 Νόμος).

Εν προκειμένω, η απαλλαγή από το μάθημα των θρησκευτικών σύμφωνα με τη με αριθ. πρωτ. 12773/Δ2/23-01-2015 εγκύλιο του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων χορηγείται ύστερα από υπεύθυνη δήλωση και των δύο γονέων του μαθητή και μόνο από τον ένα σε περίπτωση, όπου η γονική μέριμνα ασκείται μόνο από τον ένα. Ωστόσο, κατά την άποψή μας, θα μπορούσαν να γίνονται κατ' εξαίρεση αποδεκτά αιτήματα από τον Διευθυντή του σχολείου, όταν ή παραλειψη χορήγησης της συναίνεσης από τον γονέα που στερείται της επιμέλειας, οφείλεται σε καταχρηστική άσκηση της γονικής μέριμνας και εφόσον συνεκτιμηθεί η άποψη του μαθητή. Σε μία τέτοια περίπτωση θα προτείναμε ως απαραίτητη προϋπόθεση για την αποδοχή ή απόρριψη τέτοιων αιτημάτων, την προηγούμενη διερεύνηση και εισήγηση του αρμόδιου σχολικού συμβούλου παιδαγωγικής ευθύνης του εκάστοτε σχολείου. Η κοίση του αυτή θα πρέπει να στηριχθεί όχι σε μεμονωμένες πράξεις ή παραλείψεις του υπόχρεουν δικαιούχου, αλλά σε μια εκτίμηση της συνολικής συμπεριφοράς του έναντι του τέκνου, εκτός εάν μια μεμονωμένη πράξη ή παραλειψη είναι τόσο βαριά, ώστε να αρκεί για να στηρίζει γενική (αρνητική) κοίση. (Αριθμός Απόφασης 492/2015 ΜονΠρωτ.Βολ. Διαδικασία Ασφαλιστικών Μέτρων). Εποι π.χ. η συνολική αδιαφορία του γονέα για τις επιδόσεις του τέκνου του, η προηγούμενη επανειλημμένη χορήγηση συναίνεσης για το μάθημα και η αιφνίδια αδικαιολόγητη αλλαγή στάσης, αποτελούν εκδηλώσεις

ευπεριφοράς που μπορούν να εκληφθούν ως καταχρηστική άσκηση. Επιπροσθέτως, γίνεται σχηματισμό ορθότερης κρίσης, ο σχολικός σύμβουλος παιδαγωγικής ευθύνης θα μπορεί να αναζητά και τη βούληση του ανήλικου μαθητή, ειδικά για τις περιπτώσεις εκείνες, όπου οι ανήλικοι μιας ορισμένης ηλικίας, κυρίως μαθητές Λυκείου, τεκμαίρεται ότι διαθέτουν ικανότητα κρίσης και δικαιούνται να συγκαθορίζουν με τους γονείς τους ζητήματα που τους αφορούν, ιδίως δε τα συνδεόμενα με τις πεποιθήσεις τους. Μάλιστα η άποψη αυτή έχει αναχθεί και σε νομικό κανόνα σύμφωνα με το άρθρο 12 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ν. 2101/1992).

Επαναλαμβάνουμε και με την παρούσα ότι η Αρχή αντιλαμβάνεται πλήρως ότι η πρόσφατη εγκύκλιος εικόνα στην οποία προκειμένου να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος απαλλαγής, ωστόσο η απόρριψη των σχετικών αιτημάτων δεν θα πρέπει να γίνεται με τρόπο που αντιβαίνει στις διεθνείς συνθήκες της χώρας και δεν συνάδει με τον επιβαλλόμενο σεβασμό στο ατομικό υποχρεώσεις της θρησκευτικής ελευθερίας εκείνων των αιτούντων, οι οποίοι ειλικρινώς δικαιώμα της θρησκευτικής συνείδησης που τους εμποδίζουν να παρακολουθήσουν διαθέτουν λόγους θρησκευτικής συνείδησης που τους εμποδίζουν να παρακολουθήσουν το μάθημα. Εκ του λόγου αυτού ο Συνήγορος του Πολίτη εξέφρασε την άποψη ότι η εισαγωγή εναλλακτικού μαθήματος θρησκειολογικού περιεχομένου θα μπορούσε να εξασφαλίσει την ισότιμη αντιμετώπιση όλων των μαθητών και την αποφυγή της προσχηματικής επίκλησης του αιτήματος απαλλαγής για λόγους συνείδησης. Σε κάθε περίπτωση πάντως, εκτιμούμε ότι η εφαρμογή των νέων Προγραμμάτων Σπουδών μπορεί να συμβάλει στην αναμόρφωση του μαθήματος των θρησκευτικών και, υπό την προϋπόθεση του σεβασμού της ελευθερίας των πεποιθήσεων των μαθητών, να εξαλείψει ακόμη και αυτή την ανάγκη απαλλαγής.

Κατόπιν των ανωτέρω σας προτείνουμε εκ νέου την ανάκληση της με αριθ. 12773/Δ2/23.01.2015 εγκυκλίου του Υπουργείου σας καθώς ούτως ή άλλως ο Διευθυντής του σχολείου δικαιούνται να ελέγχει τη σοβαρότητα των υπεύθυνων δηλώσεων, που συνυποβάλλονται με την αίτηση απαλλαγής από το υποχρεωτικό μάθημα των θρησκευτικών.

Τέλος θα θέλαμε να σας διαβεβαιώσουμε ότι είμαστε στη διάθεσή σας να συμβάλλουμε με κάθε τρόπο που συνάδει με τις αρμοδιότητες της Αρχής μας στην προώθηση της εφαρμογής των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών του μαθήματος των θρησκευτικών για το Δημοτικό, Γυμνάσιο και Λύκειο, εφόσον ζητηθεί η συνδρομή μας.

Για κάθε περαιτέρω πληροφορία ή διευκρίνιση είμαστε στη διάθεσή σας.

Με τιμή

Γιώργος Μόσχος
Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη
για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Ακριβές Αντίγραφο

Ευανθία Πεπανικολάου